

RABSKI JEVREJSKI BATALJON

Podatke prikupio i obradio **ALEKSANDAR SAŠA LEBL**

Beograd

RABSKI JEVREJSKI BATALJON

Učešće Jevreja u narodnooslobodilačkoj borbi naroda Jugoslavije ne treba i ne može se posmatrati izolovano od učešća svih drugih naroda i narodnosti, jer bi to protivrečilo istorijskoj činjenici da je ta borba bila zajedničko delo njih svih, da se Jevreji nigde nisu u borbi izdvajali - bili izdvajani, ili se sami tako osećali.

Hiljade Jevreja uključile su se, neki od prvih dana - a mnogi nastavljajući put započet još davno pre rata - u borbene odrede u svim krajevima zemlje, u rad narodnooslobodilačkih odbora, u široku političku aktivnost na frontu, u pozadini, pa i van granica, u zarobljeništvu i u zemljama u koje su morali da izbegnu. Do sada su prikupljeni podaci za preko 3.000 učesnika u NOR - u.

No iako ne može biti reči o izdvajanju Jevreja kao posebnog faktora u NOB, sticajem okolnosti došlo je do formiranja i posebne jevrejske jedinice, Rabskog jevrejskog bataljona, koja je bila deo brigade sastavljene od Slovenaca, Jevreja i Hrvata interniranih u koncentracionom logoru na Rabu, i koja se posle kraćeg samostalnog postojanja integrisala u druge jedinice NOV.

Rabski jevrejski bataljon postojao je u suštini još znatno pre nego što je to javno manifestovano. Stvoren je konspirativno, još u logorskim žicama; još dok su svuda uokolo bile straže, njegovi pripadnici pripremali su se za borbu, prvo za svoje sopstveno oslobođenje, a onda za akcije gde i kada rukovodstvo NOB bude odlučilo. Zbog toga se o istorijatu ove jedinice mora govoriti kroz istorijat borbe interniraca u logorima u kojima su se našli.

Koncentracioni logor na ostrvu Rabu nastao je znatno pre nego što su u njega dovedeni Jevroji. Italijanske vojne vlasti (Viša komanda za Sloveniju i Dalmaciju - Supersloda) obrazovale su ga krajem 1941. (proveriti datum) da bi u njega smestile stanovništvo sa okupiranih teritorija Slovenije i Hrvatske na kojima se sve jače razbuktao ustanak, da bi terorom zastrašile narod i kaznile ga zbog podrške koju je davao ustanicima.

U ravnicama između dva zaliva - sv. Eufemije i Loparskog - kod sela Kampa, kraj potoka koji tuda protiče, podignuto je naselje od šatora, okruženo bodljikavom žicom. Ljudi svih uzrasta, žene i deca iz okupiranih delova Slovenije i iz Gorskog Kotara (Dolnice, Čabar, Kastav), zbijeni su pod šatore i tu izloženi torturi, izgladnjivani, ostavljeni bez lekova i nege. Mnogi su pomrli od gladi i bolesti, a u poplavi koja je zadosila logor 1942. godine, kojom prilikom komandno osoblje, sa pukovnikom Kujulijem (Cuiuli) na čelu, nije dozvolilo sklanjanje na bezbednija mesta, nastradalo je i dosta dece.

U jesen 1942. godine italijanske vlasti na anektiranim i okupiranim teritorijama Hrvatske počele su da konfiniraju i interniraju sve Jevreje, sem onih autohtonih u anektiranim oblastima (Splitu itd) Stvoreno je više logora, za ukupno oko 2.500 ljudi. Naime, na područje koje su Italijani okupirali ili anektirali sklonilo se ispred ustaškog terora nešto Jevreja iz tadašnje Nezavisne Države Hrvatske, kako iz Bosne i Hercegovine, tako i iz Slavonije, Podravine i dr., i vrlo malo Jevreja iz drugih delova Jugoslavije.

Jedan od logora bio je na ostrvu Lopudu kod Dubrovnika, kamo su dovedeni Jevreji iz Hercegovine, iz Dubrovnika i drugih obližnjih mesta. U nekoliko hotela tu je bilo smešteno oko 400 Jevreja. Jedan broj bio je interniran i u Kuparima. Drugo područje internacije bila su ostrva Brač, Hvar i Korčula, dok je treće bilo u Kraljevici, gde su, u stare konjušnice i nekoliko novoizgrađenih baraka, 1. novembra 1942. prebačeni Jevreji dotle konfinirani u Crikvenici, Selcu, Novom Vinodolu i drugim mestima na tom području.

Koncentrisanje Jevreja iz ovih logora na Rab počelo je uproloće 1943. godine (treba preciznije utvrditi vreme), prebacivanjem interniraca iz okoline Dubrovnika u poseban deo logora, sastavljen od zidanih zgrada, zatim prebacivanjem interniraca sa Hvara i Brača u deo logora u kome su bile manje drvene barake za desetak osoba ("tipo Russia", kako su se zvale, za koje se tvrdilo da su bile namenjene istočnom frontu) i najzad, u junu (proveriti datum), interniraca iz Kraljevice u hvarsko -- brački deo logora, u isti tip baraka.

Prema podacima koji su izneti na Ajhmanovom procesu, a i promonipisanju grofa Čana u njegovom dnevniku (proveriti!), Nemci su od Italijana u više mahova tražili izručenje Jevreja. Situacija je, međutim, već bila takva da su vodeći krugovi nazirali poraz Italije i zato tom zahtevu nije udovoljeno. Lično general Roata, Komandant Supersloda, inače proglašen za ratnog zločinca zbog postupaka prema narodima Jugoslavije, dolazio je u logor Kraljevica i predstavnicima Jevreja davao umirujuće izjave.

Do dolaska Jevreja na Rab stanje se u logoru bilo izmenilo i poboljšalo. Logor je iz potoka premešten na drugu stranu puta Rab-Kampor. Podignute su barake i bolničke zgrade. Jedan deo interniraca, medju njima većina žena i dece, bio je pušten kućama, što je bio sastavni deo napora da se odrasli interniraci pridobiju za stupanje u redove Bele garde, a stanovništvu okupiranih oblasti okupator prikazuje u boljoj svetlosti.

Pa ipak su uslovi bili teški. Hrane je bilo nedovoljno, oskudovalo se i u svemu drugom. Postupak prema internircima Jevrejima, iako bolji nego što je na početku bio prema Slovencima i Hrvatima, bio je grub. No ono što je bilo najgore bila je neizvesnost u pogledu sudučnosti - šta će biti jednog dana ako se promeni vojna i politička situacija. Postojala je mogućnost napada na logore, obračunavanja sa internircima.

U slovenačko - hrvatskom delu logora još od prvih dana postojala je organizacija KPJ i Osvobodilne fronte. Bio je formiran komitet KP, čiji je sekretar, ujedno i sekretar OF, bio Jožo Jurančič, a medju članovima Franc Potočnik, Franček Drenovec, Jožo Valentinič, Jaka Šlajpah, Vera Hreščak (ove podatke treba proveriti!). Marta - aprila 1943. bila je doneta odluka da se formira "policijski bataljon" radi odbrane logora u slučaju napada, ili ofanzivnih operacija u slučaju kapitulacije Italije. Formirane su i specijalne službe za vodovod i sl. U isto vreme donet je dugoročni plan formiranja brigade. Do juna 1943. stvoren je komandni kadar za brigadu, zaključno sa komandirima četa.

Jevrejski interniraci još pre dolaska na Rab obrazovali su gotovo u svim mestima gde su bili konfinirani i internirani ilegalno

organizacije narodnooslobodilačkog pokreta, koje su organizovale živu političku aktivnost. Ta aktivnost sastojala se u okupljanju ljudi, njihovom informisanju o događajima, prikupljanju novčane i materijalne pomoći za NOB, čak slanju lekara u jedinice (proveriti!), širenju materijala o borbi, organizovanju demokratske uprave u logorima, biranju predstavnika interniraca umesto imenovanih lica od strane Italijana. U logorima je bilo nešto komunista, skojevaca, bivših boraca partizanskih odreda (recimo "Zvijezda" sa Romanije - proveriti). Oni su bili nosioci političke aktivnosti. Povezivali su se sa partijskim organizacijama van logora, stvarali posebne ili zajedničke ćelije, prorađivali materijal sa simpatizerima itd. (Nedostaju podaci o članovima KP i SKOJ iz raznih logora, sem donekle Lopuda, o ćelijama, vezama, akcijama i dr.)

Po dolasku na Rab pojedine grupe su se ubrzo povezale i koordinirale svoje aktivnosti. Brzo je uspostavljena i veza sa slovenačko-hrvatskim logorom. Pošto je za Viktora Hajona proverom potvrđeno da je član KPJ, uključen je u logorski komitet i odbor OF. Počeo je rad na stvaranju jevrejskih jedinica, na istom principu kao i postojećih u logoru, pa je i taj rad u osnovi bio završen već u julu, posle čega je pojačana vojna obuka, na da se nije raspolagalo oružjem.

Ovde se ne navode pojedinosti o radu NOP, KP i drugih organizacija u logorima od kojih je obrazovan logor na Rabu, niti o njihovom radu u rabskom logoru, pošto to treba da bude predmet posebnog proučavanja i monografije. Daju se samo oni najnužniji podaci za bolje razumevanje nastanka jevrejskog bataljona.

Radom na pripremanju interniraca za učešće u borbi rukovodila je partijska organizacija od 4 člana (poznata su imena samo Viktora Hajona i Evalda Erliha, treba saznati imena druge dvojice). U logoru je verovatno bilo više članova KP, ali nepovezanih sa organizacijom do oslobođenja logora (što isto tako treba proveriti, najbolje kod Viktora Hajona). Partijska organizacija, pored veze sa partijskom organizacijom u slovenačkom delu logora i preko nje sa organizacijom na terenu, izgleda da je imala i direktnu vezu sa terenskim organizacijama. Ta veza je išla preko pok. Antuna Domjana i Vinka Bakote, sada na Rijeci. Prema Bakotinom pričanju, on je, pored veze sa Slovenima, imao direktne kontakte sa Viktorom Hajonom i drugaricom Tolentino (treba proveriti koja je to drugarica, možda Rozina, sada u Italiji).

Partijska organizacija organizovala je rad sa nepartijcima - simpatizerima, koji se sastojao u upoznavanju sa osnovama marksizma-lenjinizma, podizanju klasne svesti i borbenog morala. Radilo se isto tako preko organizacije narodnooslobodilačkog fronta, po sistemu grupa od 3 - 5 osoba. Ljudi su obavestavani o dnevnim događajima, skupljana je Narodna pomoć, popularisane ideje NOF, partizanska borba, objašnjavana uloga londonske vlade, vodjena borba protiv reakcionarnih grupa, kojih je bilo u logoru, ma da nisu bile naročito aktivne ni uticajne. Štampan je i širen propagandni i informativni materijal. Organizovani su sanitetski kursevi i skupljan sanitetski materijal. Radom po liniji NOF bilo je obuhvaćeno 190 ljudi.

Pored ovoga, radom po liniji AFŽ bilo je obuhvaćeno 78 žena i devojaka. Pored rada po sadržini istovetnog radu po liniji NOF, žene

i devojke su obučavane kao bolničarke. Zatim je radjeno po omladinskoj liniji. Postojala je organizacija SKOJ, sa tri aktiva, kojom je rukovodio jedan forum (nedostaju precizni podaci). Izgleda da je postojala i šira omladinska organizacija, možda kao USAOH. Obuhvaćena omladina radila je ideološki. Bilo je obuhvaćeno 105 omladinaca i omladinki.

Postojao je i narodnooslobodilački odbor (treba utvrditi imena članova).

Jedan od najvažnijih ciljeva bio je vaspitanje i priprema boraca za NOV. Bila je formirana četa od oko 150 boraca, podjeljena na vodove, a ovi na desetine. Bili su imenovani komandir, vodnici i desetari, uglavnom ljudi koji su imali izvesno vojničko obrazovanje iz predratne jugoslovenske vojske. (Treba utvrditi da li su komandir, vodnici i desetari u četi isti ljudi koji su imali odgovarajuće funkcije u Rabskom bataljonu.) Svi pripadnici ove vojne formacije bili su dobrovoljci. Porod čete organizovan je i sanitetski odred za jačinu jednog bataljona (600 ljudi), koji je imao svoj štab, sastavljen od komandira, političkog komesara, intendanta, lekara i tehničara.

Sve ovo je uradjeno pro 8. septembra 1943. godine, o čemu najbolje svedoči da je to sadržano u izveštaju o stanju u jevrejskom delu logora (logori II i III), koji je Logorski komitet KP za kampo II i III pod datumom 8. septembra 1943. poslao Komitetu KPH Pag - Rab na Velebitu, odgovarajući na upit tog komiteta upućen komitetu slovenačkog dela logora (fotokopija izveštaja je u Jevrejskom istorijskom muzeju u Beogradu, ali se ne zna gde je original).

Na dan 8. septembra 1943 (datum je sporan, ali najverovatniji) saznalo se za vest o kapitulaciji Italije. U početku vest nije imala zvaničnu potvrdu, ali je kod italijanskih čuvara izazvala pometnju, a kod logoraša su stupile u dejstvo mere predviđene za takav slučaj. Celokupna organizacija je mobilisana, a naročito vojnička organizacija. Nije se znalo kako će čuvari reagovati i moglo se desiti da u zbruci i uzbuđenju dođe do napada na logor. To se, međjutim, nije desilo, ma da je naročito kod komandnog kadra postojala takva predispozicija. No izgleda da se u tim trenucima taj kadar, a naročito komandant, pukovnik Kujuli, nije više mogao osloniti na vojnike, kojima je bilo dosta rata i nodju kojima su internirci bili razvili jaku propagandnu aktivnost.

Internirci su kao glavni zadatak postavili da dodju do oružja. To je bilo potrebno kako zbog toga što je kod Italijana moglo doći do promene raspoloženja, tako i zbog toga što je postojala mogućnost da se na Rab iskrcaju Nemci i ustaše. Taj zadatak je i ostvaren, na taj način što su internirci u masi krenuli na izlaz i uspeli da prodju pokraj naoružanih stražara, koji, zbunjeni, nisu znali šta da učine. Posle toga došlo je do "bratimljenja" sa italijanskim vojnicima i preuzimanja njihovog oružja. Prvu pušku je, izgleda, stekao Viktor Hajon.

Posle toga počeli su pregovori sa pukovnikom (titula koju je nosio Kujuli bila je "pukovnik, v. d. generala" tzv. Dobrovoljne antikomunističke milicije - "colonello e luogotenente generale della MVAC"), komandantom logora. Ovaj je nastojao da oduzme internircima oružje i vrati ih medju žice, obećavajući im zaštitu i bezbednost. U isto vreme je nastojao da dodje u vezu sa Nemcima. Predstavnici interniraca nisu popuštali u zahtevima da im se da oružje za zaštitu.

Pošto je među njegovim vojnicima počelo rasulo i mnogi su krenuli u luku Rab da bi našli neko sredstvo za povratak u Italiju, pukovnik Kujuli je morao da popusti. Dogovoreno je da će iz svakog troćeg kamiona koji bude napuštao logor vojnici predati oružje. No čin su internirci došli do veće količine oružja, počelo je opšte razoružavanje Italijana, koje je uspešno i bez incidenata sprovedeno do kraja.

Najzad su razoružani i oficiri i sam Kujuli, koga su Slovenci, zbog zločina nad internircima, uhapsili (trebalo je da mu se sudi u Sloveniji i poveden je tamo, ali je usput izvršio samoubistvo, pre-rezavši vene i vratne krvne sudove; bio je prvo sahranjen u Novom Vinodolu, a sada je sahranjen na ulazu u groblje interniraca na Rabu, zajedno sa jednim slovenačkim izdajnikom). U komandi logora nađeni su spiskovi interniraca koje je kao opasne (komuniste) trebalo izolovati, uputstva za likvidiranje interniraca i uputstva za režim u logoru zimi 1943/44 (prema članku ing. Arona Kamhija i Mirka Levingera "Pokret otpora među Jevrejima Bosne i Hercegovine interniranim na Lopudu i Rabu" u spononici "400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu", Sarajevo 1966).

(Trebalo napomenuti da ne postoji saglasnost o hronologiji ovih događaja. Ing. Kamhi i Levinger kažu da su jedinice formirane i da je do marša na logorske kapije, kao i naoružavanja interniraca došlo 7. septembra. Viktor Hajon u Jevrejskom almanahu 1954. kaže da je to bilo 9. septembra. Prema izveštaju Logorskog komiteta, međjutim, jasno je da je do formiranja jedinice došlo pre 8. septembra, ali se odatle ne vidi dalji tok događaja. Po svemu sudeći, do naoružavanja je došlo 8. septembra, a 9. septembra su internirci već bili potpuno naoružani. Zbog toga su od velikog značaja sva preciziranja u vezi sa ovim.)

Internirci su odmah preuzeli sve službe u logoru, stražarsku službu u logoru i van njega i patrolnu službu i održavanje reda na ostrvu Rabu, u saradnji sa NOO Rab i drugim organizacijama. Dovođeno je formiranje vojničke jedinice. Svi prijavljeni borci su lekarski pregledani. Neki su bili odbijeni kao suviše mladi, ili fizički nesposobni. Jedan manji broj jevrejskih interniraca učestvovao je sa slovenačkim borcima u oslobadjanju ostrva Lošinja, posle čega se vratio na Rab.

Vojnička formacija nije više imala naziv četa već bataljona. Bio je to u stvari jedan od bataljona - peti - Rabske brigade, u kojoj su prva četiri bataljona bila slovenačka, s tim što je u jednom od njih jedna četa bila hrvatska. Komandant brigade bio je Frane Počtnik (koji sada kao težak bolesnik živi u Kopru), a komesar Jožc Jurančič, sekretar Komiteta KP i OF u logoru. Komandant jevrejskog bataljona bio je David Kabiljo (sada u Izraelu), a komesar Evald Ehrlich (poginuo, odn. ranjen u borbi kod Vaganca, 1943. godine, i kasnije predat ustašama pošto je zaostao za jedinicom i ubijen u Brožniku). Bataljon je imao tri čete sa po ... voda, u svakom po ... desetino. Ukupno je u njemu bilo oko 200 boraca. (Trebalo utvrditi tačan broj, imena svih boraca, palih i preživelih, posebno formaciju bataljona i imena komandira, vodnika i desetara, kao i političkih rukovodilaca, sa što je moguće tačnijim i opširnijim podacima za svakog borca, pošto se predviđa da kao prilog monografiji bude dat potpun spisak boraca.)

Bataljon je na Rabu ostao desetak dana, obavljajući opisane zadatke i pripremajući se za polazak. Za to vreme delegacija od tri člana: Franc Drenovec (sada šef dopisništva Tanjuga u Ljubljani) i Jože Valetiničič (sada direktor cementarne Anhovo; nije sigurno da je on bio drugi član, te ga treba o tome pitati) iz slovenačkog dela i Viktor Hajon, iz jevrejskog dela logora, krenula je na oslobodjenu teritoriju radi dobijanja direktiva o daljem radu.

U Otočcu, gde je bio CK KP Hrvatske i ZAVNOH, odnosno delovi tih foruma, predstavnici sa Raba sastali su se sa drugovima Pavlom Gregorićem i kasnije sa Ilijom Andžićem (Engelom), tadašnjim načelnikom GŠH. Bio je ugovoren sastanak i sa drugom Vladimirom Bakarićem u Vrhovinama, ali do njega nije došlo, jer su sva pitanja rešena sa pomenutom dvojicom (Engel je poginuo, a sa dr Gregorićem treba o tom susretu razgovarati). Slovenci su tražili da idu u Sloveniju, pa je u tom smislu i doneta odluka. Što se tiče Jevreja, rešeno je da se bataljon stavi na raspolaganje GŠH. Posle toga Drenovec je krenuo u Sloveniju; Valetiničič i Hajon vratili su se na Rab.

Na osnovu dobijenih direktiva počelo je prebacivanje na kopno. Prvo su se prebacili slovenački bataljoni, sa kojima je krenulo i oko 40 jevrejskih bolničarki (njihova imena treba utvrditi). Po dolasku u Mašun ti bataljoni su rasformirani. Borci su delom poslani kućama na odmor, a delom rasporedjeni u brigade XIV divizije, koja je kasnije krenula u veliki marš u Stajersku, preko Hrvatske. U borbanu na tom putu palo je i dosta jevrejskih bolničarki. (Neke su se udale za Slovence i ostale i posle oslobodjenja u Sloveniji.)

Na jevrejski bataljon došao je red u petak, 17. septembra 1943. Tog dana se bataljon brodom "Senj" prebacio u Novi Vinodol. Sa bataljonom se prebacio i izvestan broj lekara, od kojih su se neki obojili i bili rasporedjeni po raznim hrvatskim jedinicama i po oslobodjenoj teritoriji. I jedan broj bolničarki nije do kraja ostao sa bataljonom (treba utvrditi imena tih lekara i bolničarki, jer su i oni bili u sastavu Rabske brigade).

U Novom je bataljon (koji se nazivao i Rabska brigada; tokom daljeg pokreta dolazilo je i do komičnih scena, jer su neki stanovnici terena po kome se bataljon kretao taj naziv razumeli kao "arapska brigada") ostao do 18. septembra uveče i tada krenuo za Senj. Noćilo se u krugu crkve, a izjutra krenulo dalje, preko Vratnika, za Brlog, gde se stiglo istog dana kasno uveče. U Brlogu je bataljon ostao tri i po dana, sve do 23. septembra u podne, kada je krenuo u Klanac i tu zanoćio. Sutradan, 24. septembra, usledio je pokret za Dabar, gde je podeljen ručak, a onda za Ličku Jasenicu, gde je noćeno. U subotu, 25. septembra, bataljon je stigao u Plavču Dragu, gde se zadržao do ponedeljka, 27. septembra uveče. Te noći naredjen je pokret do Primišlja, gde se ostalo ceo sutrašnji dan i noć, a 29. septembra bataljon je prešao u Točak i tamo ostao do 1. oktobra. Tog dana je bilo više pokreta. Dvapat je prelažena reka Mrežnica, vrlo hladna u to doba godine, drugi put pri povratku u Točak. U ponoć 1. oktobra počeo je poslednji pokret bataljona kao samostalne jedinice: 2. oktobra oko podne on je stigao u selo Lipe (Goričica), blizu Generaluskog Stola, gde je bio stalni udarni divizion (Kanijska), u koju ga je uputio GŠH. U nedelju, 3. oktobra 1943., bataljon je prestao da postoji. Njegovi borci rasporedjeni su u jedinice VII divizije.

Za vreme od iskrcavanja u Novom do rasformiranja, bataljon nije imao borbi, ali je izvršavao zadatke koje je dobijao od viših komandi. O tim zadacima, uglavnom obezbedjenju raznih pravaca i sl. sada se vrlo malo zna (to takodje treba utvrditi), pored toga preduzimano je sopstveno obezbedjenje, isturane patrole i sl.

Do upućivanja u VII diviziju došlo je na osnovu pismenog naredjenja Glavnog štaba Hrvatske (o postojanju tog naredjenja piše David Kabiljo, ali ga treba pronaći). Medjutim pre izdavanja tog naredjenja komandant i komesar bataljona vodili su više razgovora o tome šta bi trebalo učiniti sa bataljonom. Razgovarano je (ovo se navodi prema Davidu Kabilju) u Plavčoj Dragi sa komandantom IV hrvatskog korpusa (treba utvrditi ime) i komesarom korpusa Vecon Holjevcom (treba i njega pitati), a u Otočcu sa Milovanom Djilasom i Sretenom Žujovićem, u ono vreme verovatno predstavnicima Vrhovnog štaba u GŠH, odn. CK KPJ u CK KPH. U tim razgovorima traženo je mišljenje komandanta i komesara šta da se uradi sa bataljonom. Oni su bili protiv njegovog daljeg samostalnog postojanja i dali predlog da se on rasformira i borci rasporede u noku diviziju, iz sledećih razloga:

- Što borci nemaju iskustva u partizanskoj borbi, pa bi verovatno inali više gubitaka nego što ih ima redovna partizanska jedinica i

- Što bi neprijateljska obaveštajna služba doznala za sastav i neiskustvo u borbi jevrejskog bataljona i verovatno bi nastojala da većin snagama uništi njegovu glavninu, odnosno da po svaku cenu uništi jevrejski bataljon.

Sa tim mišljenjem složili su se svi rukovodioci, koji su pritom, verovatno, inali u vidu i druge momente, medju kojima, možda, jaku antisemitsku propagandu ustaša i Nemaca, koji su pokušavali da NOB predstave kao delo Jevreja i sl.

O razlozima za upućivanje jevrejskog bataljona baš u VII diviziju treba razgovarati sa rukovodiocima CK KPH i GŠH. Ne izgleda vrlo verovatno da je ta divizija izabrana zato što je tek bila prošla kroz IV i V neprijateljsku ofanzivu, u kojima je imala teške gubitke, pa je trebalo popuniti ljudstvom, a možda i zbog njenog pretežno seljačkog sastava. O tome bi se moglo razgovarati i sa njenim tadašnjim komandantom Pavlom Jakšićem i komesarom Djuron Kladarinom, članom Politodela Dobrivojem Vidićem i drugim upućenim ličnostima.

Prilikom dolaska bataljona, njegove borce pozdravili su komesar VII divizije Djuro Kladarin, koji je istakao težinu partizanske borbe, i komandant Pavle Jakšić, koji je, izmedju ostalog, naponenuo da svaki pripadnik bataljona stupa u borbu kao običan borac i da se nikom ne priznaje čin.

U VII diviziji borci rasformiranog rabskog bataljona naišli su uglavnom na dobar prijem, ma da je bilo izvesnih problema i kod njih i kod njihovih saboraca. Oni sami nisu bili naviknuti na teškoće partizanske borbe, bili su, posle meseci i godina provedenih u logorima, fizički dosta slabi, nisu se uvok lako uklopili u život jedinica u koje su bili rasporedjeni, čiji su borci bili iz sasvim različite sredine, drukčijeg mentaliteta, navika i sl. Bili je i nalodušnosti, nedovoljnog borbenog duha. No sve je to vremenom manje - više savladano. Jevrejski borci, u celini uzeto, dobro su se držali, ponekad - kao u

vreme VI ofanzive, kada se u jedinicama proneo glas da će se ponovo napustiti teritorija Banije - bolje od pojedinih boraca sa terena Banije. Ne tako dugo po dolasku, neki od njih su postali vojni i Politički rukovodioci, drugi su dosta doprineli kulturnom uzdizanju boraca, ili drugim oblastima aktivnosti. Do kraja rata gotovo svi su postali članovi KPJ ili SKOJ - a, a većina ih je iz rata izašla sa starešinskim činovima. Pojedinici su ostali u JNA sve do danas.

Što se tiče boraca Banijaca, kod njih se u početku moglo osećati izvesno nepoverenje prema Jevrejima. To je imalo više uzroka. Bilo je tu i nepoverenja seljaka prema "kaputašima", i gledanja sa visine, od strane starih boraca, na pridošlice, gledanja na Jevroje kao na slabe borce, pa, u redjim slučajevima, i posledica neprijateljske antisionitske propagande. Protiv toga se delovalo pre svega politički. No najviše je na postepeno iščozavanje svega toga delovalo svakodnevno zajedničko učešće u borbi. Tu se na delu pokazalo da predrasudama nema mesta, da su Jevroji isti takvi ljudi kao i njihovi saborci, da je neko čvršći, neko manje čvrst, kao i svi drugi, ali da je svaki od Jevreja čvrsto rešen da se bori protiv fašizma, što bolje može.

(Posle bataljona, sa Raba je prebačen veći deo od ukupno oko 2.500 interniraca Jevreja. Jedan deo prebačen je u Italiju, a drugi veći, na oslobodjenu teritoriju, pre svega Korduna i Banije. Mnogi od njih obavljali su razne poslove u pozadini. Jedan manji broj ostao je na Rabu i po dolasku ustaša i Nemaca bio pohvatan i upućen u koncentracione logore u Poljskoj (verovatno Aušvic), odakle se gotovo niko nije vratio.)

Veliki broj boraca Rabskog bataljona poginuo je, najviše u VII diviziji, gde je većina njih bila raspoređena, ali i u drugim jedinicama i pozadinskim organima. Dobar deo preživelih boraca je ranjavan jednom ili više puta. Svi preživeli borci nosioci su ponekog odlikovanja.

U zajedničkoj borbi iskovan je jedinstvo i drugarstvo Srba, Hrvata i Jevreja (pa i niza drugih narodnosti) u VII udarnoj diviziji.

(Podatke prikupio i obradio Aleksandar - Saša Lebl, Beograd.)